

IZ KORESPONDENCIJE HRVATSKOG LATINISTA ĐURE FERİĆA (1739—1820) SA ADAMOM A. BARIĆEVIĆEM (1756—1806) I DŽIVOM BIZZARO (1782—1833)

Neki sačuvani dijelovi korespondencije Dubrovčanina Đura Ferića lijepo osvjetljavaju njegov literarni rad. U ovom radu bavit ćemo se Ferićevim dopisivanjem sa Zagrepčaninom Adamom Alojzijem Barićevićem, poznatim hrvatskim latinistom¹, zatim sa Ivom (Dživom) Bizzaro iz Dubrovnika. Barićevićeve pisma čuvaju se u Arhivu JAZU u Zagrebu (*sign. II b 41/III*). Pisana su na latinskom jeziku. I Ferićeva pisma pisana su latinski, a nalaze se u prepisu A. A. Barićevića. Ferić je svoja pisma Barićeviću slao preko Makarske i Rijeke. U Makarskoj je živio njegov prijatelj kanonik Ivan Josip Pavlović Lučić (1755—1818)². Četiri važna Ferićeva pisma na talijanskom jeziku sada se čuvaju u Historijskom arhivu u Dubrovniku (Arhiv obitelji Bizzaro). Osvrnut ćemo se najprije na latinsku korespondenciju između Ferića i Barićevića, a na kraju na korespondenciju između Ferića i Bizzara.

U pismu od 1. X. 1790. Ferić Barićeviću javlja da je od Nikole Ilića dobio neke ilirske (=hrvatske) i latinske pjesme na dar. Zahvaljuje mu. Nadalje piše da je preko Mihe Vilenika dobio pismo u kojem on (Barićević) hvali dijelove (rukopis) njegove pjesničke Parafraze Psalama.³ Rado bi, kaže, nabavio parafrazu Psalama engleskog autora (Roberta Lowth, op. P. Ž.). Šalje mu dijelove rukopisne Parafraze da ih pošalje u druge hrvatske i mađarske literarne centre i tako stekne poznanstva.

¹ O korespondenciji A. A. Barićevića isp. Vladoje Dukat, Rad 243, Zagreb 1932; V. Vratović, *Hrvatski latinisti*, knj. II, str. 835—841.

² O spornoj povijesnoj osobi kanonika I. J. Pavlovića Lučića v. Ivan Marković, *Una recensione senza precedenti*, Zagreb 1904. Biografija Pavlovića Lučića: *Ant. Meneghelli, Poche linee intorno alla vita e alle opere di mons. Gian Giuseppe Pavlovich Lucich*, Padova 1841. O Pavlovićevim djelima v. Šime Jurić, *Iugoslaviae scriptores latini recentioris aetatis*, pars I, s. v. Pavlović-Lučić. Pavlović-Lučić bio je apostolski delegat i prijatelj apostolskog vikara Ilijica fra Grge Varešanina (1785—1813). Isp. o tom knjigu: Srećko M. Džaja, *Katolici u Bosni i Hercegovini na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće*, Zagreb 1971. Izdanje „Kršćanske sadašnjosti”.

³ Ferić je istom krajem 1790. dao štampati Parafrazu Psalama. Ističe teškoću svog poduhvata: *Opus certe periculosae plenum aleae tractandum suscepi; quo vero successu, qui legerit, iudicabit.*

Pismo od 1. V 1791. Još nije dobio odgovor od Baričevića na pismo od prije 7 mjeseci. Zagrebački nadbiskup (M. Vrhovec, op. P. Ž.) dopustio je da mu Ferić posveti svoju Parafrazu. Moli Baričevića da mu pošalje podatke o osobi Vrhovca, njegovoj porodici, djelima, kao i da mu navede sve njegove titule, jer mu je sve to potrebno za posvetnu poslanicu koja će doći u knjizi Psalama. — Štampanje Parafraze Psalama privodi se kraju.⁴ Bit će najzgodnije da mu pisma šalje preko nekoga iz Rijeke, kome bi i on slao svoja pisma za njega.⁵

Krajem maja 1791., dakle vrlo brzo, Baričević odgovara Feriću: Svi učeni ljudi u sjevernoj Hrvatskoj dive se primjerima Parafraze Psalama i žele da što prije čitaju to djelo.⁶ Šalje mu 18. psalam u prepjevu engleskog autora (R. Lowth), a kasnije će mu poslati neku drugu poeziju preko riječkih trgovaca. Čitao je sa užitkom djelo Miha Sorgo „Commentariolus de origine urbis Rhagusanae.”⁷ Javlja mu da je napustio službu nastavnika (profesora).⁸

Koncem juna 1791. javlja Ferić Baričeviću da je od njega dobio podatke za posvetno pismo M. Vrhovcu, koje će uvrstiti u Parafrazu. Poslat će mu primjerke Parafraze sa nekim drugim knjigama. Neobično mu se dopao prepjev 18. psalma, koji je dao Robert Lowth. Miho Sorgo je još u Rimu. Želi da što prije bude objavljen Stullijev Rječnik.⁹

Oktobra mjeseca 1791. Ferić javlja Baričeviću da mu preko ka nonika Franje de Verneda u Rijeci šalje 10 primjeraka *Parafraze psalama*. Želi da mu pošalje svoje primjedbe na prepjev i da ga obavijesti o Stullijevom Rječniku.

Početak marta 1792. Baričević među ostalim piše Feriću da se svi dive njegovoj pjesničkoj parafrazi Psalama: Quamobrem arbitrator maximas tibi ab litteratis hominibus habendas gratias, cuius singulari ingenio et industria factum est, ut poeticam rei divinissimae versionem perfectam atque ex parte expolitam nunc demum haberemus. — Čestita B. Zamanja na časti kojom je odlikovan.¹⁰ Pozdravlja Zamanju, Miličevića i sve književnike u Dubrovniku.

Augusta mjeseca 1792. Ferić piše Baričeviću da mu je drago što se cijeni njegova Parafraza i što će djelo biti od koristi za kršćanstvo. Piše mu Vrhovec i zahvaljuje mu na posveti Parafraze. Traži od Bari-

⁴ Coronidem quidem *Psalterio* typographus imposuit; canticis quae imprimenda supersunt, iam manum admovebit.

⁵ Ut tuae litterae securius et citius ad me perveniant, poteris alicui in civitate Flumiensi dirigere meque de hoc ipso commonefacere, ut, cum ad te scripsero, meas eidem dirigam ad te transmittendas.

⁶ Salivam moverunt eruditus nostris specimina Paraphraseos a te adornatae ipsumque opus legere quamprimum optant.

⁷ Riječ je o djelu: *Commentariolus Ludovici Cervarii Tuberonis „De origine et incremento urbis Racusanae”*, Rhacusii, 1790.

⁸ Baričević je od 1782—1890. radio kao profesor latinskog jezika na zagrebačkoj višoj gimnaziji. God. 1790. postao je župnikom crkve sv. Marije u Zagrebu.

⁹ Utinam hoc laboriosissimum opus (*Lexicum Stullianum*) aevo nostro in lucem prodire aspiciamus.

¹⁰ Zamanja je 1791. poslije smrti nadbiskupa Lazzari postao gener. vikar dubrovačke nadbiskupije.

čevića da mu pošalje novac za neke poslane knjige. Nestropljivo čeka latinsku parafrazu R. Lowtha, koju mu je obećao poslati po riječkim trgovcima.

Od augusta 1792. do juna 1794. nije bilo dopisivanja. Tih je godina Ferić bio zokupljen sakupljanjem narodnih poslovca i stvaranjem fabula.

Mjeseca juna 1794. Ferić piše Baričeviću kratko o svojim *Fabulama*: „quas hoc anno otio paulisper abundans ex illyricae linguae adagiis fabulas deprompsi, in lucemque publicam dedi, ad te per fe rendas curabit amicus noster Franc. de Verneda”. — Ferić, dakle, šalje Baričeviću primjerak svojih *Fabula*. Veseli ga što održava vezu sa Josipom Pavlovićem Lučićem, koga i on mnogo cijeni.

Mjeseca septembra 1794. Baričević javlja Feriću da je primio *Fabulae*, Adagia Illyrica latino abs te involucro convestita.¹¹ Upoređuje ga s Fedrom i ističe da će to Ferićevo djelo biti vrlo korisno štivo za omladinu: Ego vero percuperem ut, qui iuventutem erudiendam suscipiunt, tuo hoc libello uterentur, quo uno tempore et ad humanitatem ingenium et animum ad honestatem valeant informare.

Mjeseca decembra 1794. javlja Ferić Baričeviću o primitku pisma od septembra i zahvaljuje mu na povoljnom mišljenju o *Fabulama*. Zahvaljuje mu na poslanim knjigama (zbirka elegija Zamanje, Kunića i Mazzolarija, iz god. 1776), šalje mu još 2 primjerka Parafraze i 6 komada *Fabula*. Navodi mu da je B. Stay „purissimo Lucretii stylo elegantissime exposuit” u Rimu Descartesovu i Newtonovu filozofiju. Prenosi mu pozdrave Dubrovčana, naročito M. Milišića, koji da namjerava izdati historiju o slavenskim kraljevima.¹²

Mjeseca juna 1795. Ferić piše Baričeviću kraće pismo, potvrđujući mu da je primio novac za knjige. Dodaje da Miho Sorgo priprema djelce na talij. jeziku o R. Kuniću, koji je nedavno umro. Navodi mu da čita Blaškovićeve knjige o povijesti Ilira, koje mu je poslao.¹³ Pozdravljaju ga Miho Sorgo, Zamanja i Resti kao i drugi literati.¹⁴

Krajem augusta 1795. Baričević mu odgovara. Žali za smrću R. Kunića. Dubrovčani su, kaže, postigli savršenstvo u prepjevima Homera na latinski: Omnino mihi videntur superi eruditibus quidem omnibus, qui in Graeco hoc epicorum princeps virgilianis coloribus exprimendo diu ac multum laborarunt, suscepti huius consilii laudem concessisse, perfectionis gloriam unis Raguseis reservasse.¹⁵

Dopisivanje je prekinuto i nastavlja se istom 1799. godine.

Istom početkom decembra 1799. Ferić se javlja Baričeviću, ističući da mu nije pisao više godina: Taus habere litteras vehementer

¹¹ Zgodno rečeno za poslovice objašnjene latinskim *fabulama*.

¹² Koliko nam je poznato, to djelo dubrovačkog historičara nije štampano. O Milišiću v. P. Mitrović, *Nastavni vjesnik XVIII*.

¹³ Isp. Andrija Blašković, *Historiarum Illyrici ab ultima gentis et nominis memoria*, Zagreb 1794¹, 1795² (4 toma).

¹⁴ Michael de Sorgo penitioris notae amicus imprimis te salvere iubet, Pavlovichius, Zamagna, Restius alique viri de litteris apud nos benemeriti.

¹⁵ I sam Baričević napisao je elogium na uspomenu R. Kunića.

cupio, quarum post diuturnum silentium (postremae enim pridie Kal. sept. 1795 datae) magnam in me sitim excitasti. — Obavještava ga o smrti Milišića (1798) i Miha Sorgo (1797). Želi da zna što je s knjigom Andrije Blaškovića (biskupa u Makarskoj, poznatog po nastojanju da se poslije pada Venecije južna Hrvatska, tj. Dalmacija, priključi sjevernoj Hrvatskoj) *Historija Ilirika*. Zanima ga kako je M. Vrhovec i da li ga se sjeća.

Ferićevo pismo Baričeviću početkom februara 1800. Poslije uvoda ističe Ferić kako je već priredio za štampu zbirku narodnih pjesama.¹⁶ koju još proširuje pjesmama koje mu šalju prijatelji. Nastavljajući govori o svojoj latinskoj epistoli upućenoj Mihaelu Denisu 1797. Dubrovčanin Stjepan Rajčević, koji je tada boravio u Beču, nagovorio ga je, kaže, da napiše Denisu pjesničku poslanicu: quod hortatore Raichevich Stephano Ragusino, Caesaris a consilio, Viennae commorante, quo tempore Dalmatia Venetae provincina sub Augustissimi Caesaris dominationem se ultro dedit, elucubravi.

Nije, kaže Ferić, imao namjeru da se ta epistola štampa, u prvom redu zbog *nota* (Bilješke), koje je Rajčević nekritički priredio, a i zbog samog teksta.¹⁷

U decembru 1802. Ferić piše Baričeviću kako je po njegovoj želji namjerovao izdati ispravljeniu i bolje redigiranu latinsku poslanicu M. Denisu, ali da se to nije ostvarilo zbog smrti tipografa. Nije sigurno kad će u Dubrovnik stići drugi tipograf. Ako želi, poslat će mu ispravljeni primjerak epistole: Tum, si tibi videbitur, excudendam curabis. — Primio je knjigu o sv. Rožaliji.¹⁸ Ako želi, kaže mu Ferić, poslat će mu raznih vrsta školjki iz Jadranskog mora. Obavještava ga i o rukopisima Milišića: Mss. Millischichii opera apud haeredem sunt. Mss. Millischichii opero apud haerepem sunt. Quid cogitet, nescio. Fertassis numquam edentur.¹⁹

Baričćevo pismo Feriću početkom 1804. godine. Nekoliko godina nije se Ferić javljao, vjerojatno i zbog zaokupljenosti poslom. Tih godina (1800—1804) radio je *Perijegezu* i priređivao zbirku narodnih pjesama. — Baričevića zanima što je s izdanjem literarne historije Dubrovnika. Aludira na Appendinijeve *Notizie*. Želi da ga (Ferić) obavijesti o svojim preokupacijama.

Posljednje Ferićevo pismo Baričeviću pisano je početkom septembra 1804. Ferić najprije daje objašnjenje zašto mu već dvije godine nije pisao: prekinula se veza sa makarskim kanonikom Pavlo-

¹⁶ U rukopisnoj zbirci (Sveučilišna biblioteka u Zagrebu, sign. R 3429) stoji god. 1804, ali iz ovog pisma zaključujemo da je zbirka Ferićevih narodnih pjesama i njihovih latinskih prepjeva bila gotova već 1800. O prepjevima narodnih pjesama v. naš rad u *Radovima* Filozofskog fakulteta u Sarajevu, knj. VII (Sarajevo 1973).

¹⁷ Iz ovoga pisma donekle shvaćamo prigovore koji se mogu dati na račun ove Ferićeve poslanice. Ferić oštro prekora Baričevića: . . . ille vere me inconsulto ac invito edidit epistolam et tria misit exemplaria. Unum dolui, quod adnotationes non item ediderit maxime ad ea, quae ad Dalmatas auctores spectant, utpote non omnibus manifesta.

¹⁸ Antun Kanižlić (1699—1777).

¹⁹ Miho Milišić, dubrovački historičar.

vićem Lučićem: Interea tunc temporis nescio quo fato acciderat ut vir ille (Pavlović, op. P. Ž.), quicum tot annos amicissime vixeram, quasdam (quas tibi ignotas haud puto) imprudenti consilio se sciens volens calamitates coniecerat, adeoque quae ad eum destinabam, minime mittere potuerit.²⁰ — Umro je u Rijeci Slogar, preko kojega je također slao poštu u Zagreb. Izgubio je vezu i sa Franjom Ksav. de Ve neda. Iako je pun poslova i bolestan, ipak nađe vremena da piše prijatelju. Moli Baričevića da mu preporuči nekoga u Rijeci kome će ubuduće slati poštu za njega, kako bi se ponovo uspostavila pismena veza. Javlja mu da je krajem prošle godine (1803) štampana njegova *Periegesis orae Racusanae*: De hac iam illustre accepi testimonium a cl. viris Melchiore Cesarotti et Jacobo Morelli, Marcianae bibliothecae custode.²¹ — Sada, kaže, radi na *novim* fabulama prema narodnim poslovicama: In tenui quidem, sed perutili argumento me exerceo, *in novis scilicet Fabulis excogitandis*,²² per quas adagia illyricae linguae exponens *brevi* plerumque, quae ad mores spectat, *claudio sententia*. Hoc opus priori iam evulgato quam simillimum et stylo et argumenti tractatione. Ordo hic tantum dilucidior. . . Plus quam trecentas in promptu habeo et, si Dei beneficio prospera utar valetudine, me hoc operis intra proximum annum editurum spero.²³ Pismo završava Ferić obaviješću da je štampano Appendinijevo djelo *Notizie*, zatim da će se štampati u Dubrovniku dva toma Stullijeva rječnika.

Dopisivanje Ferića sa Baričevićem (umro 1806) prekinuto je god. 1805.²⁴

U ostavštini Bizzaro u Historijskom arhivu u Dubrovniku čuvaju se četiri važna autografska Ferićeva pisma, u kojima on govori o svom literarnom radu. Pisma su upućena u Veneciju all' illustrissimo . . . signor Giovanni de Bizzaro.²⁵

²⁰ O Pavlovića Lučiću v. bilj. 2. Ovdje Ferić aludira na Pavlovićev spis *Philippicae sacrae*. Pavlović—Lučić učestvovao je u političkom životu. Bio je predstavnik u delegaciji koja je 1797. pošla u Beč da traži pripojenje Dclmacije hrvatsko-ugarskoj kruni. Kasnije je u spisu *Philippicae sacrae* na uvijen način napadao austrijsku jozeфинističku vlast, zbog čega je vjerojatno bio zatočen kao politički krivac u franjevačkom samostanu na Visovcu (kod Šibenika) od 1. I 1803.—15. I 1806. Isp. S. Džaja, o. c. (bilj. 2).

²¹ Šalje mu u Zagreb primjerak zajedno sa knjigom na talij. jeziku „De Valachia et Moldavia“, koju je napisao njegov prijatelj, koji boravi u Beču (Stjepan Rajčević, op. Ž. P.).

²² Do god. 1804. Ferić je završio zbirku narodnih pjesama, koju je već prije bio gotovo pripremio. Uvidjevši da je ne može štampati, dao se na nov posao, tj. nastavlja pisanje novih *Fabula* (Adagia).

²³ Vidimo, dakle, da je već 1805. trebalo biti štampano ovo Ferićevo djelo. Ali nije ostvarena autorova želja. Neće biti ostvarena ni kasnije.

²⁴ Kako se u ovom dopisivanju nigdje ne spominje drugi Ferićev književni rad, zaključujemo da je ostala svoja djela (pogotovo epigrame razne vrste, prijevod Fedra, elegije, satire, razne parafraze, Život Esopov, elogija i dr.) Ferić stvarao poslije 1806. godine.

²⁵ Pismo od 12. VII 1804. upućeno istom Bizzaru na Pelješac (Sabioncello), zapravo u današnji Orebić.

1) U kratkom pismu od 12. III 1803. Ferić govori o jednoj odi Bizzarovoj, koja mu se čini nesavršenom. Bodri ga da nastavi pjesnički rad.

2) U pismu od 12. VII 1804. javlja Ferić da je primio neke knjige i neke pjesme, spominje Redelju, Jacopa Morelli i Miha Sorgo.

3) Pismo od 6. II 1806: Ferić najprije izražava sućut zbog pre-rane smrti Bizzarove supruge. Nastavlja zatim o svojim *Fabulama* koje namjerava štampati u Veneciji: Io devo ora palesarvi un mio pensiero, che molto mi sta in cuore e che vorrei veder effettuato. Io ho già pronto per le stampe un volumetto di nuove favole diviso in libri sei secondo la diversità delle materie, che bramerei costi stampato con uno dei più nitidi e bei caratteri e della forma istessa, in cui furono stampate le prime qui in Ragusa, cioè in 8°, delle quali ne avrete copia. Vorrei che al frontispizio e ad ogni libro fosse premessa una bella-immagine e adattata a questo genere di composizione. L'originale sara da me mandato trascritto col mio istesso carattere che è abbastanza intelligibile. . .

4) Četvrto pismo, čini se, nije sačuvano u cjelini, pa ne nalazimo datuma.²⁶ Ipak se može zaključiti sa sigurnošću da je pisano između 1814. i 1816, jer se u pismu spominje *defuncto senatore Giugno di Resti* i štampanje njegovih latinskih pjesama.²⁷ U pismu se Ferić najprije tuži na svoju starost i bolest. Govori zatim o priređivanju za štampu Rastićevih pjesama, o prevodenju na latinski nekih talijanskih soneta, i napokon o svojim *Fabulama* (*Adagia*),²⁸ koje već dugi niz godina sprema za štampu: Dopo questo darei mano ad altre poesie, e prima di tuto *alle mie nuove favole*, delle quali ho scritto libri 6 sul modello delle già stampate, cioè premettendo ad ognuna il suo prov. ° in illirico.

Nastojali smo prikazati neka Ferićeva pisma koja osvjetljaju njegov literarni rad. Ferićev rad do 1806. bolje nam je poznat, a većina navedenih pisama tiče se tog perioda. Kasniji Ferićev rad, pri čemu se osobito ističe epigramatska poezija razne vrste, trebat će ubuduće više osvjetljivati.

Sarajevo.

Ž. Puratić.

²⁶ Možda se kod snimanja rukopisa desio propust, pa nije snimljena jedna stranica.

²⁷ Rastić Džono umro je 31. III 1814, a pjesme su mu objavljene u Padovi 1816. O tome, koju je ulogu igrao naš Ferić kod pripremanja za štampu djela Rastića Džona isp. Živu antiku za god. 1973 (XXIII).

²⁸ Ferić je, dakle, dugo spremao svoje nove *Fabule*, već od 1804. godine. Vidjeli smo da ih je 1806. namjeravao štampati u Veneciji, ali nije ostvario svoju namjeru, nešto zbog političkih prilika, nešto zbog zdravstvenog stanja. A evo sada, god. 1816, ponogo pokušava ostvariti tu svoju davnu želju.

DODATAK

(Pismo Đura Ferića Adamu Baričeviću iz godine 1800.)

O suavissimam epistolam tuam, quae me praeter expectationem incredibili replevit gaudio! Licet enim ex illa cognoverim te eadem animi benevolentia, de qua minime dubitabam, erga me esse, tamen post tam diuturnum silentium eo me voluptatis genere affici sensi, quo probi ac cordati homines solent, cum primum laudabiles ineunt amicitias. Enimvero saepius de te ego animo cogitabam, sed quod omnino materia deesset, hoc ipsum me a scribendo deterrebat, ne tibi homini in praclaris rebus occupato manibus litteris molestus fierem. Nunc quoniam haec ad te scribendi opportunitas oblata mihi fuit, quid consilii mihi in mentem veniat, vide. Hortari scilicet ego te insistam, ut in posterum epistolarum commercium, licet infrequentius futurum esse praevideatur, servemus tamen, ne nos mutua hac voluptate, quae non mediocris in hac brevi mortalique vita est, per voluntariam privemur incuriam. De illo negotio, quod ad me scribis, probo sane sententiam tuam, sed post factum nullus consilio locus superest. Et quoniam tibi plura de hac re perscripsi in litteris ad te datis, antequam tuae ad me perferentur, nihil hic iterandum duco. Cum iis ad te misi, quae a me noviter sunt composita, quorum omnium exemplar adiecto Fabularum libello etiam ad episcopum vestrum cum epistola misi. Nunc vero quae postulas, ad te mitto, eoque quo perscripsisti, numero operum meorum exemplaria cum indicatione pretii ad calcem epistolae. Aliena quae poscis tam latina quam illyrica hic omnino desiderantur. Aliud est mihi opus iam praelo maturum, sed alia quaedam ab amicis Illyrica exspecto poemata, ut moles libelli, his adiectis, in maius volumen excrescat, ne si paucis contineatur chartis, hae foliorum instar Sibyllae *volent rapidis ludibria ventis*. Cum typis mandabitur, mittam. — Invenies exemplar unum cuiusdam epistolae, quae hortatore Stephano Raichevich Ragusino, Caesaris a consilio, Viennae commorante, quo tempore Dalmatia Venetae provincia sub Augustissimi Caesaris dominationem se ultro dedit, elucubravi. Miseram ad illum longe ab omni consilio, ut publici eam iuris faceret; ille vero me inconsulto ac invito edidit, et tria misit exemplaria. Unum dolui, quod adnotationes non item ediderit maxime ad ea quae ad Dalmatas auctores spectant, utpote non omnibus manifesta.

Quod vero de Paulovichio nostro scribis, valde mihi iucundum est. Vir enim ille magni a me aestimatur et summopere diligitur. Cum eo mihi (licet hominem de facie minime novi, in quo tu me fortunatior) frequens est litterarum commercium, quod etiam inter nos, si ad eum mutuo dirigamus epistolas, perfacile haberi poterit. Sed quid ago? altera iam pagella procedit. Vale igitur et me tui studiosissimum aman-tissimumque credas velim. Iterum vale et me amare perge. Ragusae Kal. Febr. MDCCC.